

UOT 930.23

İNGİLİS TARİXÇİSİ LOURENS LOKKARTIN “NADİR ŞAH – İLKİN MƏNBƏLƏR ƏSASINDA TƏNQİDİ TƏDQIQAT” ƏSƏRİNƏ TƏNQİDİ BAXIŞ

¹BAXŞƏLİYEV ADİL BAXŞƏLİ oğlu

²MƏMMƏDLİ BƏHRAM İDRİS oğlu

Sumqayıt Dövlət Universiteti, 1-professor, 2- dosent

konul_fd@mail.ru

Açar sözlər: L.Lokkart, Nadir şah, ilkin mənbələr, tarixşünaslıq

Vətən tarixşünaslığının qarşısında duran mühüm problemlərdən biri tariximizin qaranlıq, açılmamış səhifələrinin araşdırılması, eyni zamanda tariximizi qərəzli, zərərli təsirlərdən qorumaqdır. Bununla yanaşı, dünya tarixşünaslığında gerçək tariximizi obyektiv şəkildə işıqlandıran xarici ölkə müəlliflərinin əsərlərini də qiymətləndirməliyik. Məhz bu baxımdan Şərqi tarixi üzrə tanınmış mütəxəssis, ingilis tarixçisi Lourens Lokkartın “Nadir şah – ilkin mənbələr əsasında tənqidi tədqiqat” [1] adlı əsəri diqqəti cəlb edir. Azərbaycan dövlətçiliyi tarixində Nadir şah Afşarın qurduğu Afşarlar dövləti tarixinin öyrənilməsi elmi əhəmiyyət və siyasi cəhətdən aktualıq kəsb edir.

XVIII əsrin I yarısı Azərbaycan Səfəvilər dövlətinin iki güclü imperiya ilə üzləşməsi, toqquşması, Azərbaycanın müharibə və rəqabət meydanına çevrilməsi, Nadir Afşarın hərbi-siyasi səhnədə görünməsi, Rus və Osmanlı qoşunlarının ölkədən çıxarılması dövrüdür.

Nadir şahın etnik mənşəyi, hakimiyyəti, yürüşləri haqqında ilk dəfə Azərbaycan tarixşünaslığının banisi A.Bakıxanov “Gülüstani-İrəm” [2, s.103] əsərində məlumat vermişdir. A.A.Bakıxanov şərq və qərb mənbələrindən istifadə edərək dövrün ictimai-siyasi hadisələrini dəqiq və obyektiv şəkildə təsvir etmişdir.

XX əsr tarixçilərindən Məhəmməd Hüseyn Quddusunin “Nadirnamə” əsəri Nadir şahın həyat və fəaliyyətinə həsr edilmişdir. Quddusunin “Nadirnamə” əsəri 1960-cı ildə Xorasanda nəşr edilmiş və 1999-cu ildə Məhəmməd Əli Müsəddiq tərəfindən farscadan Azərbaycan dilinə tərcümə edilmişdir. Quddusi farsdilli mənbələrlə yanaşı, Avropa tarixçilərinin əsərlərindən də istifadə etmişdir. O, Nadir şahı ideallaşdırsa da, mənbələri gerçək kimi təqdim etsə də, dövrün tarixinin öyrənilməsində mühüm əhəmiyyətə malikdir. Ümumiyyətlə, Nadir şah haqqında günümüzədək müxtəlif dillərdə 35-dən çox kitab nəşr edilmişdir [3, s.3].

Sovet tarixşünaslığında Nadir şahın şəxsiyyətinə, fəaliyyətinə, birtərəfli, qərəzli mövqedən yanaşılmış, mənfə münasibət bəslənmişdir. Belə bir qərəzli mövqe və mənfə münasibət sovet dövrü tarixşünaslığının tələblərindən irəli gəlirdi.

Müstəqillik dövrünün tarixşünaslığında Nadir şahın hakimiyyət dövrünün hərtərəfli işıqlandırılmasına cəhd göstərilmiş, sanballı monoqrafik əsərlər meydana gəlmişdir [4;5].

Nadir şah Afşarın hakimiyyət dövrü tarixinə Azərbaycan və xarici ölkə tarixçiləri bir çox əsərlər həsr etsələr də, hesab edirik ki, problemin hələ də lazımı səviyyədə araşdırılmasına ehtiyac vardır. Onu da qeyd edək ki, müstəqillik dövrünə qədər Nadir şah öz xalqına yetərincə tanıtdırılmamışdır.

Azərbaycan tarixçisi Nigar Gözəlova 2004-cü ildə L.Lokkartın “Nadir şah ilkin mənbələr əsasında tənqidi tədqiqat” əsərini ingilis dilindən rus dilinə çevirmiş, 2013-cü ildə Nəriman Əbdülrəhmanov rus dilindən Azərbaycan dilinə tərcümə etmişdir. Hesab edirik ki, hər iki

tərcüməçinin gərgin əməyi sayəsində ərsəyə gələn tərcümə nəşrləri N.Gözəlovanın və N.Əbdülrəhmanovun vətən tarixinə olan sevgisindən irəli gəlmişdir.

Müəllif “Nadir şah ilkin mənbələr əsasında tənqidi tədqiqat” əsəri ilə Azərbaycan tarixşünaslığını daha da zənginləşdirmiş, Nadir şahı Avropada tanıtdırmış, həmçinin Azərbaycan tarixşünaslığına dəyərli bir töhfə vermişdir. Ümumiyyətlə, Nadir şahın həyatı, fəaliyyəti, fəthliyi müxtəlif dövrlərdə Qərb və Şərq müəlliflərinin tədqiqat obyektinə çevrilmişdir. Yeri gəlmişkən onu da qeyd edək ki, tədqiqatın metodologiyasına əsasən hər bir tədqiqat işi tənqid, təhlil, müqayisəli təhlil və s. metodlardan istifadə etməklə aparılır. Bu baxımdan əsərin “...Tənqidi tədqiqat” adlandırılması bir qədər lüzumsuz görünə bilər.

L.Lokkart əsər üzərində işləyərkən ilkin mənbələr əsasında müqayisəli təhlillər aparmış, Nadir şahı qarşı qərəzli, əsassız fikirləri rədd etmiş, Nadirin şəxsiyyətinə və hökmdarlıq fəaliyyətinə kölgə salmağa cəhd edən bəzi Şərq və Qərb müəlliflərinə qarşı özünün ədalətli mövqeyini ortaya qoymuşdur. Bunlarla yanaşı, L.Lokkart monoqrafiyasında bəzən ilkin mənbələrdən düzgün olmayan nəticələr də çıxarmışdır.

Nadir şahı həsr olunmuş monoqrafiya, Nadir Afşarın həyatı, etnik mənşəyi, şəxsiyyəti Səfəvilərin tənəzzülü və süquta uğraması, onun əfqanlara, ruslara, osmanlılara qarşı mübarizəsi Hindistanı, Türkünəstanı, Əfqanıstanı, Dağıstanı fəth etməsindən bəhs edir.

L.Lokkart əsərə “giriş” vermədən birbaşa birinci fəslə keçir. Birinci fəsil “Səfəvilərin qurub və süqutu, İrana Əfqan, Rus və Türk müdaxilələri” adlanır. Bu fəsildə Nadir şahın fəthliyini, Teymurləngə oxşar cəhətlərini göstərir: “Nadir öz karyerasında Teymurun taleyini təkrar edir” [1, 5].

Tarixçi Nadir şahı Teymurləngə oxşatmaqla kifayətlənmir və onu Napoleonla da müqayisə edir: “XVIII əsrdə Asiyada meydana çıxan belə bir fenomen XIX əsrdə Napoleonun şəxsinə Avropada özünə yer tapdı [1, s.442]. Müəllif Nadirin hərbi yürüşlərindəki uğurlarının səbəblərini belə izah edir: “Nadirin uğurlu taktikası ən gözlənilməz tərəflərdən sürətli süvari hücumu ilə düşməni sarsıdıcı zərbələr endirmək idi” [1, s.443]. L.Lokkart Nadir şahı istedadlı sərkərdə, igid döyüşçü və qəhrəman kimi səciyyələndirir: “Nadirin görkəmli şəxsiyyət olmasına heç bir şübhə yoxdur. Çobanlıqdan şahlığa ucalmaq böyük uğur sayılmalıdır, amma onun daha böyük qəhrəmanlığı bu idi ki, Səfəvi imperiyasını təkcə azad etmədi, eyni zamanda bu ölkəni ən aşağı səviyyədən Asiyanın ən nüfuzlu dövləti səviyyəsinə qaldırdı” [1, s.6]. L.Lokkartın bu fikri tarixi həqiqəti əks etdirir.

Əsərdə göstərilir ki, şübhəsiz, Nadir təkcə sərkərdəlik qabiliyyətinə görə yox, həm də döyüş zamanı igidliyinə görə böyük təriflərə layiqdir, həm də onu (bunu xüsusilə qeyd etmək lazımdır) hərbi dəstələrinə vaxtında təlim verdiyinə, ciddi nizam-intizama məcbur etdiyinə görə də tərifləmək lazımdır. Dəstələrin hazırlığı, onlara komandanlığın nəticələri ağılagəlməz dərəcədə yüksək idi [1, s.65].

Müəllif daha sonra qeyd edir ki, bizə gəlib çatan mənbələrin öyrənilməsi aydın göstərir ki, o? şübhəsiz ki, hərbi dahisi idi [1, s.441]. O, Nadirin hərbi dahisi olmasının əsas səbəbini də göstərir: “Nadirin tamamilə təhsilsiz olmasına baxmayaraq, onun hərbi elmi sahəsindəki biliyi anadangəlmə idi” [1, s.441].

Nəhayət, L.Lokkart dediklərindən belə bir nəticəyə gəlir: “Nadir öz dövrünün ən böyük hərbiçisi idi” [1, s.447]. L.Lokkart bəzən öz fikir və mülahizələrində ısrarlı olmur, tərəddüd edir. Məsələn: Nadiri dövlət xadimi və hökmdar kimi təsvir etsə də, bəzən onu yaxşı hökmdar kimi qəbul etmir [1, s.442]. Lakin sonra onu yaxşı hökmdar kimi təqdim edir [1, s.447]. Göründüyü kimi, L.Lokkart bir-birinə zidd, təzadlı fikirlər söyləyir.

L.Lokkart Afşar tayfalarının türkmənşəli olmasını, XIII əsrdən Azərbaycanda məskunlaşdığını və sonradan isə İran ərazisinə yayıldığını qeyd edir [1, s.36]. Digər mənbələrdə Afşarların ən çox yayıldıkları və yaşadıkları bölgələrin Urmiya və Qarabağ olduğu göstərilir. Qarabağ və Urmiyanın Afşarların vətəni olmasını türk səyyahı Övliya Çələbi də təsdiq edir [6].

Əsərdə razılaşmadığımız bəzi məqamlardan biri də Afşarlar dövlətini “İran dövləti” adlandırmasıdır. Monoqrafiyanın birinci fəslində yazır ki, Nadir şahın yaratdığı dövlətin adı orta əsr

mənbələrində “Dövləti–Nadiriyyə”, “Dövləti–Əfşariyyə” adlanır və ardınca qeyd edir ki, bundan sonra isə aydınlıq olsun deyə, dövlət İran dövləti adlandırılacaq [1, s.6]. L.Lokkart ilkin mənbələri təhrif edir və əsassız olaraq Afşarlar dövlətini “İran dövləti” adlandırır. Görünür, müəllif bəzi Şərqi və Qərbi müəlliflərinin təsir dairəsindən çıxıb bilməmiş və ona görə də “Nadirin dövləti”, “Əfşarlar dövləti”ni “İran dövləti” kimi təqdim etmişdir. Yeri gəlmişkən, onu da qeyd edək ki, hələ antik dövrdən başlayaraq “İran” coğrafi anlayış kimi meydana gəlmiş və sonradan İran ərazisində mövcud olmuş dövlətlərə “İran dövləti” donu geyindirilmişdir (uydurulmuşdur). Qərbi Azərbaycan torpaqlarında “Şərqi Ermənistan” uydurulduğu kimi.

Araşdırmalar göstərir ki, müasir İran İslam Respublikası ərazisində meydana gəlmiş dövlətlər qədim dövrdən XX əsrin 30-cu illərin əvvəlinə kimi ayrı-ayrı tayfa və sülalələrin adı ilə adlandırılmışdır: “Farslar”, “Fars dövləti”, “Farslarla müharibə”, “Fars şahı”, “Əhəmənilər”, “Sasanilər”, “Səfəvilər”, “Əfşarlar”, “Qacarlar”, “Pəhləvilər” və s. [7, s.193,194,250].

1933-cü ildə Pəhləvilər sülaləsinin hakimiyyəti dövründə dövlətin adı rəsmən “İran dövləti” adlandırılmışdır [8, s.8].

Tarixi mənbələr təsdiq edir ki, Afşarlar dövləti etnik tarixi, ərazisi və ideologiyası, bütün zəruri dövlət atributlarına malik olan Azərbaycan dövləti idi.

Onu da qeyd edək ki, L.Lokkart monoqrafiyada ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi məsələlərə toxunarkən siyasi tarixə daha çox yer vermişdir. Araşdırmalar göstərir ki, xarici ölkələr, o cümlədən ingilis tarixşünaslığında ən çox siyasi faktorlara üstünlük verilmiş, sosial-iqtisadi faktorlara isə ikinci dərəcəli məsələ kimi yanaşılmışdır.

Monoqrafiyada L.Lokkart ölkənin sosial-iqtisadi həyatından bəhs edərkən yazır: “Nadir şahın ölkənin dirçəldilməsi ilə bağlı konsepsiyası yox idi və soyğunçu metodlar ölkəni daha da sürətlə dağıdırdı” [1, s.283]. Müəllif daha sonra yazır: “Təbəələrinin rifahı qətiyyənlə onu maraqlandırmırdı” [1, s.442]. L.Lokkart bunun ardınca öz yazdıqlarının ziddinə gedərək belə bir mülahizə irəli sürür: “Nadirin öz ölkəsinin çiçəklənməsi üçün bir neçə il ərzində həyata keçirdiyi dəyişikliklər heyvətəmiz idi” [1, s.442]. L.Lokkart sonra göstərir ki, Nadir şah təbəələrinin rifahı naminə tez-tez zəruri ərzaq məhsullarının qiymətini öyrənir, onları aşağı salırdı, buradakı tacirləri hər bir əməlinə görə cərimələyir və bunu vacib sayırdı [1, s.448]. Göründüyü kimi, L.Lokkartın ilkin mənbələrə bu cür münasibəti qeyri-müəyyənlik yaradır.

Monoqrafiyanın “1743-1744-cü illər İranda üsyanlar” adlı bölməsində [1, s.395] Azərbaycanın Dərbənd, Ərdəbil, Gəncə, Şamaxı, Ağsu, Quba, Urmiya şəhərlərini, eləcə də Qarabağ, Şirvan və Dərbənd vilayətlərini İrana aid edir [1, s.396-398]. Bununla da L.Lokkart yanlışlığa yol vermiş, Azərbaycanın tarixi-coğrafi ərazisini, İran coğrafi ərazisi ilə dolaşmaq salmış, XVIII əsrin rusdilli və farsdilli ilkin mənbələrinə məhəl qoymamışdır. Həmin ilkin mənbələrdə L.Lokkartın adını çəkdiyi şəhər və vilayətlər İrana – persiyaya deyil, Azərbaycana – Azərbaycan məmləkətinə aid edilir [9].

L.Lokkartın “İran sevgisi” bununla bitmir. O, Azərbaycanın Xəzərsahili vilayətlərini də “İranın şimalı” hesab edir. Lokkart yazırdı: “Böyük Pyotr on üç il bundan əvvəl başladığı şimali İranın Rusiya tərəfindən işğalına son qoydu. Rusiyanın bu işğal prosesində yeganə qazancı – Türkiyənin Xəzər dənizi sahilində bərqərar olmasının qarşısını almaq olur” [1, s.86].

XVII yüzilliyin sonu – XVIII yüzilliyin əvvəllərində ölkə miqyasında siyasi böhranın dərinləşməsi nəticəsində Səfəvilərin dövlət quruluşu dağılır və mərkəzlə inzibati vahidlər arasında tabeçilik əlaqələrinin tam pozulması prosesi gedirdi. 1715-ci ildə Səfəvi dövlətinə Rusiyadan göndərilən Artemi Volinski Muğanda, Əbhərdə yerli əhəlinin artıq Şaha tabe olmadıqlarını, əcnəbi elçiləri yaxşı qarşılamadıqlarını, elçilərə yol boyu yerli hakimiyyət orqanlarının etinasızlıq göstərdiklərini və onlar üçün nəzərdə tutulan ərzağın vaxtında ödənilmədiyini qeyd etmişdir. Şah Sultan Hüseyn mənasız ömür sürür, dövlət xəzinəsi və onun məxarici ilə maraqlanmır və lazımsız yerlərə hədsiz dərəcədə pul xərcləyirdi ki, bütün bunlar iqtisadi-siyasi böhranı daha da dərinləşdirir və dövlətin süqutunu

sürətləndirirdi. Ölkə miqyasında baş verən bu hadisələr Azərbaycan Səfəvi dövlətinin iqtisadi həyatına və xüsusilə onun xarici aləmlə əlaqələrinə çox ciddi zərbələr vururdu [10, s.191].

Şah Hüseyn dövründə Səfəvi dövlətinə İngiltərədən bir neçə diplomatik heyət göndərilmişdi. Tomas Mayerin nümayəndə heyəti Təbrizdə, Məşhəddə olmuş və onlara verilən tapşırıq əsasında Səfəvi dövlətinin ərazisindən keçən ticarət yollarını araşdırmışdılar. Bu zaman Sultan Hüseyn isə iki dövlət arasındakı əski müqavilələr əsasında yeni andlaşmalar imzalayaraq İngiltərə ilə əlaqələri genişləndirməyə cəhd göstərirdi. Ancaq Səfəvi dövlətində XVII əsrin sonu – XVIII əsrin əvvəllərində baş vermiş ixtişaşlar digər Avropa dövlətləri kimi İngiltərə ilə də əlaqələrə ciddi zərbə vurdu. Əfqan üsyançıları 1719-cu ildə Kirmanı tutduqdan sonra burada yun ticarəti ilə məşğul olan İngiltərə tacirlərinin kontoruna da ciddi ziyan dəymişdi. Elə buna görə də ingilislər bu kontoru bağlamağa məcbur oldular. İsfahan əfqanlar tərəfindən işğal (1722) edildikdən sonra isə Səfəvi dövlətinin bir çox şəhərlərində ingilis tacirləri öz fəaliyyətlərini dayandırdılar [10, s.237,238].

Bütün bunlar ölkədə sosial-iqtisadi və siyasi böhranın mövcud olduğunu və Səfəvi dövlətinin tənəzzülə uğramasını, lakin onun tamam süqut etmədiyini göstərir.

L.Lokkart isə yanlış olaraq ilkin mənbələrə məhəl qoymadan Səfəvilər sülaləsinin tamam süqut etməsini 1722-ci ilə aid edir [1, s.17]. Müəllif bunu 1722-ci ildə əfqanların İsfahanı tutması, Şah Sultan Hüseynin taxtdan salınması əfqan Mir Mahmudun özünü şah elan etməsi ilə əlaqələndirir. Lakin 1722-ci ildə baş vermiş bu saray çevrilişi heç də L.Lokkartın dediyi kimi, Səfəvilərin tam süqutu kimi başa düşülməməlidir.

Tarixdən məlum olduğu kimi, Səfəvilər sülaləsinin tam süquta uğraması, 1736-cı ildə Nadir Afşarın hakimiyyətə gəlməsi, Muğan qurultayında şah elan olunması, Səfəvilər sülaləsinin Afşarlar sülaləsi ilə əvəz edilməsi, yeni bir sülalənin əsasının qoyulması nəticəsində baş vermişdir.

Qəribədir ki, L.Lokkart monoqrafiyanın sonrakı fəslində qeyd etdiyimiz kimi, (“Əfqanların qovulması”) Səfəvilər sülaləsinin bərpa olunmasını göstərir [1, s.73]. Azərbaycan tarixşünaslığında Səfəvilərin 1736-cı ildə Nadir şahın hakimiyyətə gəlməsi ilə tamam süqut etdiyi göstərilir. Azərbaycan tarixinə dair ümumiləşdirici əsərlərdə Şah Hüseynəndən sonra II Təhmasibin hakimiyyətə gəlməsi və sülalənin davam etdirilməsi təsdiq olunur: “Səkkiz aylıq mühasirədən sonra Səfəvilərin paytaxtı İsfahan 23 oktyabr 1722-ci ildə əfqanların başçısı Mir Mahmudun qarşısında çökdü. Şah Hüseyn onun xeyrinə taxtdan əl çəkdi. Ancaq onun 18 yaşlı oğlu II Təhmasib noyabr ayında özünü şah elan edərək Rusiya konsulu Avraamovla danışığa başladı” [11, s.480].

Bələliklə, L.Lokkartın “Nadir şah – ilkin mənbələr əsasında tənqidi tədqiqat” əsərində bəzi ziddiyyətli məqamlara və təhriflərə baxmayaraq, bütövlükdə Azərbaycanın XVIII əsr tarixinin öyrənilməsində mühüm elmi əhəmiyyətə malikdir.

Elmi yeniliyi: İngilis tarixçisi L.Lokkartın “Nadir şah – ilkin mənbələr əsasında tənqidi tədqiqat” əsərinin Azərbaycan tarixşünaslığında yeri və əhəmiyyəti məsələsi ilk dəfədir işıqlandırılır.

Tətbiqi əhəmiyyəti: Məqalə praktik baxımdan da əhəmiyyətlidir. Məqalədən Vətən və Avropa tarixşünaslığının öyrənilməsi zamanı istifadə edilə bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Lourens Lokkart. Nadir şah, ilkin mənbələr əsasında tənqidi tədqiqat. Bakı: Qanun, 2013, 552 s.; Nadir Shah: A Critical Study Based Mainly upon Contemporary Sources, London, 1938.
2. Bakıxanov A. Gülüstani–İrəm. Bakı: Xatun plyus, 2010, 302 s.
3. Məhəmməd Hüseyn Quddusi. Nadirnamə. Bakı: Kitab klubu MMC, 2017, 324 s.
4. Hüseynov E. Azərbaycan Nadir şahın hakimiyyəti dövründə. Bakı: Elm, 2013, 224 s.
5. Süleymanov M. Nadir şah. Tehran: Neqare endişe, 2010, 740 s.
6. <https://.az>
7. Herodot. Tarix. I hissə. Bakı: Azərənşr, 1998, 328 s.
8. Pakrəvan Ə. Abbas Mirzə və Azərbaycan. Bakı: Qanun, 2010, 335 s.

9. Köçərli T. Erməni saxtakarlığı. www.kocharli-tofiq.com
10. Baxşəliyev A.B. Səfəvi dövlətinin sosial-iqtisadi həyatı və beynəlxalq əlaqələri. Bakı: ADPU, 2009, 275 s.
11. Azərbaycan tarixi / S.Əliyarlının redaktəsi ilə. Bakı: Çıraq, 2009, 872 s.
12. Azərbaycan tarixi / Z.Bünyadovun və Y.Yusifovun redaktəsi ilə. Bakı: Çıraq, 2007, 720 s.

РЕЗЮМЕ

КРИТИЧЕСКИЙ ВЗГЛЯД НА ПРОИЗВЕДЕНИЕ АНГЛИЙСКОГО ИСТОРИКА ЛОУРЕНСА ЛОККАРТА «НАДИР ШАХ – КРИТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ НА ОСНОВЕ ПЕРВОИСТОЧНИКОВ»

Бахшалиев А.Б., Мамедли Б.И.

Ключевые слова: *Л. Локкарт, Надир шах, первоисточники, историография.*

В статье говорится о государстве Афшаров, имеющем важное значение в истории государственности Азербайджана, внимании, проявляемом в европейской историографии к Надир шаху и созданному им государству Афшаров, критическом взгляде английского историка Лоуренса Локхарта на жизнь Надир шаха, его деятельность как полководца и правителя, изложенном в произведении «Надир шах – критическое исследование на основе первоисточников».

SUMMARY

CRITICAL REVIEW TO “NADIR SHAH: A CRITICAL STUDY BASED UPON CONTEMPORARY SOURCES” BY ENGLISH HISTORIAN LAWRENCE LOCKHEART

Bakhshaliyev A.B., Mammadli B.I.

Key words: *L.Lockheart, Nadir shah, primary sources, historiography*

The article covers Azerbaijan Afshars state which has great scientific significance in history of Azerbaijani statehood, attention on study of Afshars state history where Nadir shah was a founder (in European historiography) and Nadir shah's life, military and ruling activities. Also, it captures critical review to “Nadir shah: a critical study based upon contemporary sources” by English historian Lawrence Lockheart.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	22.01.2018
	Son variant	19.03.2018